

Wojciech Ostojki

PRZECIWDZIAŁANIE PRANIU BRUDNYCH PIENIĘDZY NOWYM OBOWIĄZKIEM BIEGŁEGO REWIDENTA

1. Wstęp

Pojęcia pranie brudnych pieniędzy (*laundering dirty money*) użyto do określenia procederu obrotu i lokowania pochodzących z przestępstwa środków finansowych już w latach dwudziestych XX w. w USA. Był to okres znany nam z literatury i filmów o czasach prohibicji, mafii i gangsterach, m.in. słynnym Alu Capone. Z ostatnich lat należy wspomnieć o przypadkach: „Pizza Connection” – dystrybucji narkotyków przez sieci gastronomiczne w USA, i zamknięciu w 1991 r. arabsko-pakistańskiego Międzynarodowego Banku Kredytu i Handlu (Bank of Credit and Commerce).

W Polsce przez pranie brudnych pieniędzy rozumie się obecnie postępowanie o charakterze zamierzonym, polegające na:

- konwersji lub przekazaniu wartości majątkowych pochodzących z działalności o charakterze przestępczym lub z udziału w takiej działalności, by ukryć lub zataić bezprawne pochodzenie tych wartości majątkowych albo udzielić pomocy osobie, która bierze udział w takiej działalności w celu uniknięcia przez nią prawnych konsekwencji tych działań,
- ukryciu lub zatajeniu prawdziwego charakteru działalności, źródła, miejsca przechowywania, faktu przemieszczania lub praw związanych z wartościami majątkowymi, pochodzącymi z działalności o charakterze przestępczym, lub na udziale w takiej działalności,
- nabyciu, objęciu w posiadanie albo używaniu wartości majątkowych, pochodzących z działalności o charakterze przestępczym, lub na udziale w takiej działalności,
- współuczestnictwie, usiłowaniu popełnienia, pomocnictwie lub podżeganiu w przypadkach wymienionych zachowań [5].

2. Podstawy prawne przeciwdziałania praniu pieniędzy

Na mocy ustawy powołano urząd Generalnego Inspektora Informacji Finansowej (GIIF), w randze wiceministra finansów, i wyposażono wyspecjalizowaną jednostkę Departamentu Informacji Finansowej (usytuowanego w Ministerstwie Finansów), skupiającą specjalistów z różnych dziedzin, szczególnie narażonych na występowanie procederu prania brudnych pieniędzy. Pracownicy GIIF doskonalą swoje umiejętności i wiedzę, uczestnicząc w szkoleniach krajowych i zagranicznych, organizowanych przez instytucje współpracujące lub jednostki wywiadu finansowego z innych krajów.

Od 15 maja 2004 r. rozszerzono krąg podmiotów zobowiązanych do współdziałania z Generalnym Inspektorem Informacji Finansowej (GIIF) przy przeciwdziałaniu praniu brudnych pieniędzy [5].

Według poprzedniego polskiego stanu prawnego, księgowi i biegli rewidenci – audytorzy oraz podmioty ich zatrudniające są zobowiązani – wyłącznie na zasadach ogólnych, wynikających z powszechnie obowiązujących przepisów kodeksu karnego, Ustawy o rachunkowości oraz Ustawy o biegłych rewidentach – do powiadomienia organów ścigania (policji, prokuratury) w przypadku stwierdzenia popełnienia przestępstwa w jednostce gospodarczej. Wynikało to z art. 304 k.p.k., w którym ustawodawca przypomina wszystkim o moralnym nakazie etycznego postępowania i odwołuje się do nałożonego na wszystkich obywateli społecznego obowiązku powiadomienia organów ścigania o popełnionym przestępstwie [2]. Nowe wymogi zostały nałożone m.in. na adwokatów, radców prawnych, doradców podatkowych i biegłych rewidentów oraz na fundacje. Adwokaci, radcy prawni, prawnicy zagraniczni, doradcy podatkowi i biegli rewidenci oraz fundacje mieli obowiązek przekazać dane o prowadzonej działalności do GIIF do dnia **30 czerwca 2004 r.**

Szczególnemu sprawdzeniu przez biegłego rewidenta pod kątem możliwości prania brudnych pieniędzy powinno podlegać udokumentowanie wszelkich transakcji z kontrahentami powiązanymi oraz właścicielami i zarządzającymi jednostką gospodarczą. W znacznej mierze powinno to dotyczyć osób przeprowadzających badanie lub przegląd ksiąg rachunkowych jednostki gospodarczej, które powinny skupić uwagę na transakcjach gotówkowych realizowanych przez badany, oceniany lub analizowany podmiot gospodarczy.

Przepisy ustawy odwołują się m.in. do pojęć: transakcja, obowiązek rejestracji, identyfikacja klienta, rejestr transakcji.

Tak więc transakcja to:

- wpłaty i wypłaty w formie gotówkowej lub bezgotówkowej, w tym przelewy pomiędzy różnymi rachunkami należącymi do tego samego posiadacza rachunku, z wyłączeniem przelewów na rachunki lokat terminowych,
- przelewy przychodzące z zagranicy,
- wymiana walut,

- przeniesienie własności lub posiadania wartości majątkowych, w tym oddanie w komis lub pod zastaw takich wartości,
- przeniesienie wartości majątkowych pomiędzy rachunkami należącymi do tego samego klienta,
- zamiana wierzytelności na akcje lub udziały – gdy czynności te są dokonywane zarówno we własnym, jak i w cudzym imieniu, na własny czy cudzy rachunek [3; 5].

Obowiązkowi dokonania rejestracji nie podlegają wszystkie transakcje, ale tylko te, które nakazuje rejestrować ustawa; są to:

- transakcje, których równowartość przekracza **15 tys. euro**, niezależnie od tego, czy są przeprowadzane w formie jednej operacji czy też kilku lub większej liczby operacji, których okoliczności wskazują, że są one ze sobą powiązane, tzw. transakcje ponadprogowe,
- zakup lub sprzedaż żetonów o wartości stanowiącej co najmniej równowartość 1000 euro (dotyczy wyłącznie prowadzących kasyna gry),
- wszelkie transakcje (bez względu na ich wartość i charakter), których okoliczności wskazują, że wartości majątkowe pochodzą ze źródeł nielegalnych (przestępstwo) lub nieujawnionych (niezgłoszone do opodatkowania), tzw. transakcje podejrzone.

Obowiązek dokonania rejestracji nie dotyczy transakcji dokonywanych przez państwowe i samorządowe jednostki budżetowe, w związku z wykonywaniem budżetu [3; 5].

Przy rejestracji transakcji trzeba ustalić osobę, która jej dokonuje (klienta), oraz beneficjenta w każdym przypadku złożenia dyspozycji lub zlecenia przeprowadzenia operacji. Identyfikacja klienta obejmuje:

- w wypadku osób fizycznych i ich przedstawicieli – ustalenie i zapisanie cech dokumentu stwierdzającego tożsamość lub paszportu, a także imienia, nazwiska, obywatelstwa oraz adresu osoby dokonującej transakcji oraz numeru PESEL (przy przedstawieniu dowodu osobistego) lub kodu kraju (przy paszporcie), a ponadto przy reprezentacji przez przedstawiciela – ustalenie i zapisanie imienia, nazwiska oraz adresu osoby, w imieniu lub na rzecz której jest dokonywana transakcja,
- w wypadku osób prawnych – zapisanie aktualnych danych z wyciągu z rejestru sądowego lub innego dokumentu wskazującego nazwę lub firmę, formę organizacyjną osoby prawnej, siedzibę i jej adres, oraz z aktualnego dokumentu, potwierdzającego umocowanie osoby przeprowadzającej transakcję do jej reprezentowania, a także danych określonych powyżej, dotyczących osoby reprezentującej,
- w wypadku jednostek organizacyjnych bez osobowości prawnej – zapisanie danych z dokumentu wskazującego formę organizacyjną i adres jej siedziby oraz dokumentu potwierdzającego umocowanie osób przeprowadzających

transakcję do jej reprezentowania, a także danych dotyczących osoby reprezentującej.

Z kolei identyfikacja beneficjenta obejmuje: ustalenie i zapisanie jego nazwy (firmy) lub imienia i nazwiska oraz adresu w zakresie, w jakim dane te instytucja obowiązana może ustalić z zachowaniem należytej staranności.

Jeżeli osoba przyjmująca dyspozycję lub zlecenie od klienta w imieniu instytucji obowiązanej stwierdzi, że transakcja objęta jest obowiązkiem rejestracji, to musi ją zarejestrować. Ustawa określiła minimalny zakres informacji o rejestrowanej transakcji [3; 5]. Rejestr powinien zawierać następujące dane:

- datę i miejsce dokonania transakcji,
- imię, nazwisko, obywatelstwo, adres, numer PESEL lub kod kraju oraz cechy dokumentu, na podstawie którego zidentyfikowano osobę dokonującą transakcji,
- kwotę, walutę i rodzaj transakcji,
- numer rachunku, który został wykorzystany do dokonania transakcji, oraz dane dotyczące posiadacza lub dysponenta tego rachunku,
- dane osoby fizycznej, prawnej lub jednostki organizacyjnej bez osobowości prawnej, w imieniu której została dokonana transakcja,
- imię, nazwisko lub nazwę (firmę) i adres beneficjenta transakcji, a w razie braku możliwości ustalenia jego adresu – nazwę (firmę) jego banku,
- uzasadnienie (dotyczy wyłącznie przekazywania informacji o transakcjach podejrzanych).

3. Instytucje obowiązane do rejestracji obrotu pieniężnego

W procederze prania brudnych pieniędzy mogą uczestniczyć świadomie lub nieświadomie różne podmioty gospodarcze. Głównym źródłem informacji dla GIIF będą rejestry transakcji pochodzących od podmiotów, nazwanych w ustawie „instytucjami obowiązаныmi”, wśród których należy wymienić:

- banki,
- biura maklerskie,
- Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych,
- Poczta Polska,
- spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe,
- zakłady ubezpieczeń i główne oddziały zagranicznych zakładów ubezpieczeń,
- właścicieli kantorów wymiany walut,
- instytucje zajmujące się prowadzeniem gier losowych, zakładów wzajemnych i gier na automatach,
- fundusze inwestycyjne i powiernicze oraz towarzystwa funduszy inwestycyjnych,
- firmy leasingowe i factoringowe,
- notariuszy w zakresie obrotu wartościami majątkowymi,

- adwokatów,
- radców prawnych wykonujących zawód poza stosunkiem pracy,
- prawników zagranicznych świadczących pomoc prawną poza stosunkiem pracy,
- *biegłych rewidentów i doradców podatkowych wykonujących zawód*,
- przedsiębiorców prowadzących: domy aukcyjne, antykwariaty, działalność w zakresie: obrotu metalami i kamieniami szlachetnymi i półszlachetnymi, sprzedaży komisowej, udzielania pożyczek pod zastaw (lombardy) lub pośrednictwa w obrocie nieruchomościami,
- fundacje [3; 5].

Dla biegłego rewidenta podejrzany powinien być każdy przedstawiciel podmiotu (klienta, kontrahenta), który udziela fałszywych, pokretnych i niejasnych informacji lub odmawia przekazania bez uzasadnionej przyczyny dokumentów. Postępowanie takie powinno wzbudzić daleko idącą czujność i także podejrzliwość biegłego oraz zmusić go do postawienia pytań dotyczących motywów, jakimi kierowali się przedstawiciele podmiotu badanego lub zasięgającego opinii, odmawiając udzielania pełnych, prawdziwych i rzetelnych informacji o swoim podmiocie gospodarczym, przeprowadzanych transakcjach z kontrahentami, właścicielami i osobami zarządzającymi oraz stanie finansowym i majątkowym jednostki gospodarczej.

Wstępem do opracowania przez podmiot gospodarczy czy osobę procedury „prania brudnych pieniędzy” jest czyn zabroniony, z którego pochodzą środki finansowe. W jego trakcie lub bezpośrednio po nim najczęściej mamy do czynienia z planowaniem całego procesu zalegalizowania środków finansowych uzyskanych i pochodzących z działalności przestępczej, nielegalnej lub czynu zabronionego [3; 7].

Fazami prania brudnych pieniędzy są:

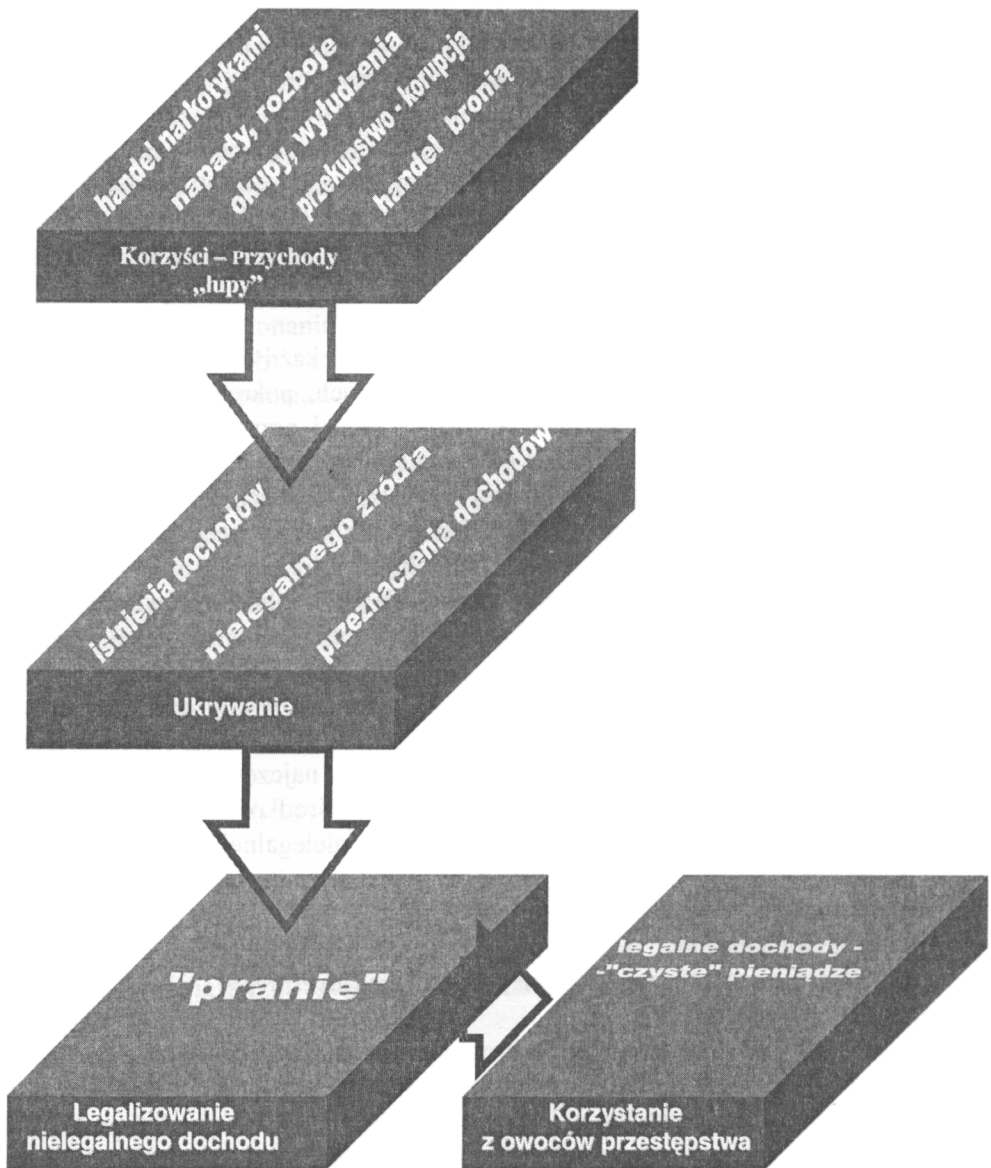
- lokowanie (*placement*),
- maskowanie, nawarstwianie, ukrycie, odkładanie (*layering*),
- integracja (*integration*).

Każda z tych faz sama w sobie jest procesem prania pieniędzy, i to niezależnie od tego, czy z tym haniebnym i kryminalnym procederem mamy do czynienia we wszystkich tych fazach, czy tylko w jednej z nich [3; 7].

Poszczególne fazy często nakładają się na siebie, faza maskowania zaś może być w niektórych sytuacjach nawet pominięta.

Metody prania pieniędzy polegają na:

- transferze gotówki za granicę poprzez rachunki bankowe,
- transakcjach wymiany walut,
- przelewach elektronicznych,
- kupnie i sprzedaży środków trwałych,
- pożyczkach i darowiznach,
- polisach ubezpieczeniowych,

Rys. 1. Istota prania brudnych pieniędzy

Źródło: opracowanie własne na podstawie [5].

- gwarancjach bankowych, akredytywach i inkasie dokumentowym,
- rachunku fikcyjnym,
- skrzynkach rozdzielczych,
- praniu pieniędzy z wykorzystaniem rachunków prowadzonych dla tej samej osoby,

- transakcjach pomiędzy podmiotami piorącymi pieniądze,
- rachunku docelowym i wykorzystaniu podmiotów zwolnionych z podatku,
- transakcjach w imporcie i eksporcie,
- kredytach,
- transferze środków, z wykorzystaniem rachunku pieniężnego w domu maklerskim,
- transferze posiadanych papierów wartościowych pomiędzy rachunkami w różnych biurach maklerskich,
- transakcjach przenoszenia własności papierów wartościowych na podstawie umów cywilnoprawnych,
- transferze środków, z wykorzystaniem transakcji kupna/sprzedaży kontraktów terminowych,
- sprzedaży akcji i udziałów polskich spółek podmiotom zagranicznym,
- wykorzystaniu umowy leasingu do wprowadzenia do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł,
- transakcjach rodzinnych,
- wykorzystaniu umów factoringu do legalizowania wartości majątkowych,
- „słupach” i „przedsiębiorstwach symulujących”,
- wykorzystaniu form zabezpieczeń majątkowych w celu legalizacji brudnych pieniędzy,
- wymianie zużytych lub uszkodzonych znaków pieniężnych,
- realizacji czeków podróжных,
- rozdrabnianiu transakcji gotówkowych,
- mieszananiu dochodów (*blending*),
- wymianie nominałów banknotów (*refining*) [3; 6].

Wymienione przykładowe sposoby prania brudnych pieniędzy nie są katalogiem zamkniętym, bo przebogata praktyka życia gospodarczego dostarcza przykładów coraz to nowszych oraz bardziej wyrafinowanych sposobów i technik tego haniebnego procederu. Przytoczone przez autora przykłady nie powinny być jakkolwiek formą instruktażu i zachętą do świadczenia pomocy przez ogół biegłych rewidentów i księgowych w tym procederze.

Brak jest dokładnych i wiarygodnych informacji na temat zgłaszania lub nie przez księgowych i biegłych rewidentów swoich podejrzeń do biura Generalnego Inspektora Informacji Finansowej (GIIF), co powoduje, że wiele podejrzanych operacji finansowych może w dalszym ciągu być przeprowadzanych i prowadzi do zacierania śladów podejrzanej działalności jednostki gospodarczej. Ze względu na konieczność podjęcia zdecydowanych i szybkich działań w zakresie procederu prania brudnych pieniędzy należałoby rozważyć możliwość dokonania ponownej nowelizacji obowiązujących obecnie przepisów w tym zakresie.

4. Kary dla nieuczciwych

Osoba, która wbrew ustawie nie dopełni np. obowiązku rejestracji lub nie przechowa dokumentów z nią związanych, lub nie przeprowadzi identyfikacji uczestnika transakcji o wartości powyżej 15 tys. euro, musi się liczyć z możliwością pozbawienia jej wolności do 3 lat. Natomiast jeśli odmówi przekazania informacji Generalnemu Inspektorowi Informacji Finansowej, zatai lub poda nieprawdziwe dane o transakcjach i ich uczestnikach, naraża się na karę pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat [5].

Do rozwiązania w Polsce pozostaje jeszcze wiele spraw, np. takich jak niespójność przepisów o zapobieganiu praniu brudnych pieniędzy z Ustawą o rachunkowości. Ustawa o rachunkowości określa termin przechowywania dokumentów finansowych na 5 lat. Natomiast przestępstwa tego typu przedawniają się po 10 latach [4].

Wymienione przykłady nie wyczerpują do końca listy spraw wymagających zmiany. Polska jako kraj wypełniający zobowiązania międzynarodowe powinna respektować szczególnie dyrektywy Wspólnoty Europejskiej. Zagadnienie to reguluje dyrektywa o wiele bardziej restrykcyjnie [1].

5. Podsumowanie

Dyrektywa Wspólnoty Europejskiej zobowiązuje państwa członkowskie do przeciwdziałania procederowi prania brudnych pieniędzy nie tylko w instytucjach kredytowych i finansowych, ale też w ramach innych grup zawodowych i rodzajów przedsiębiorstw, i to w taki sposób, aby takie grupy zawodowe i przedsiębiorstwa, których działalność w szczególności może być wykorzystywana do celów prania brudnych pieniędzy, również wchodziły w zakres uregulowań prawnych dotyczących przeciwdziałania temu haniebnemu procederowi i nadzorowi państwowych instytucji kontrolnych [1].

Aktualna interpretacja dyrektywy, dokonana przez Ministerstwo Finansów, spowodowała ostatnią nowelizację polskich przepisów o przeciwdziałaniu praniu brudnych pieniędzy i dołączenie do podmiotów zobowiązanych m.in. biegłych rewidentów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy [3]. Zmiany mogłyby dotyczyć rozszerzenia listy podmiotów i osób zobowiązanych nie tylko o dopisanych ostatnio audytorów – biegłych rewidentów i doradców podatkowych, ale także o osoby i podmioty prowadzące usługowo księgi rachunkowe. Regulacja taka spowodowałaby objęcie obowiązkiem raportowania do GIIF przez dużą liczbę podmiotów prowadzących usługowo księgi rachunkowe i zgłaszania dokonywanych operacji finansowych przez ich klientów. Jednakże znacznie zwiększony nakład pracy, poświęcany opracowaniu dokumentów klientów biura, mógłby zachwiać zaufaniem w relacji klient–biuro rachunkowe i wzbudziłby podejrzenie o współdziałanie biura rachunkowego z aparatem państwowym (skarbowym i ścigania) przeciw interesowi swojego klienta.

Nowa rozszerzona regulacja musiałaby objąć również rozwijające się na podstawie prawa anglosaskiego, a świadczone na terytorium polskim lub poza jego granicami przez podmioty zbiorowe, firmy świadczące usługi dla spółek i trustów – powiernicze, zarządce itp. na rzecz nierezydentów obywateli polskich. Dotyczy to dodania do instytucji zobowiązanych do stosowania m.in. procedur identyfikacyjnych także instytucji dokonujących elektronicznych transferów pieniężnych [3].

Do artykułu załączono (str. 180) wzór zgłoszenia do GIIF (formularz identyfikacyjny instytucji zobowiązanej).

Literatura

- [1] Dyrektywa Wspólnot Europejskich z 4 grudnia 2001 r. w sprawie uniemożliwienia korzystania z systemu finansowego w celu prania pieniędzy 2001/97/WE.
- [2] Kodeks postępowania karnego, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., DzU nr 89, poz. 555, z późn. zm.
- [3] *Przeciwdziałanie praniu brudnych pieniędzy. Poradnik dla instytucji zobowiązanych i jednostek współpracujących*, Ministerstwo Finansów Generalny Inspektor Informacji Finansowej, Warszawa 2003.
- [4] „Rzeczpospolita” dzienniki z lat 2003 i 2004.
- [5] Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu (tekst jedn. DzU 2003 nr 153, poz. 1505, z późn. zm.).
- [6] Wąsowski W., *Pranie pieniędzy – przeciwdziałanie. Poradnik dla bankowców. Praktyka bankowa*, „Biblioteka Menedżera i Bankowca”, Warszawa 1993.
- [7] Wójcik W., *Pranie pieniędzy. Kryminologiczna i kryminalistyczna ocena transakcji podejrzanych*, Warszawa 2002.

THE COUNTERACTION OF DIRTY MONEY LAUNDERING NEW DUTY OF THE AUDITOR

Summary

The article introduces problems of counteraction to dirty money laundering in Poland. Initiating new EU instructions caused putting new of additional duties on auditors. The author discusses in detail procedures and consequences of new regulations applied by auditors.

Mgr Wojciech Ostojki jest asystentem w Katedrze Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.

Formularz Identyfikacyjny Instytucji obowiązanej

INSTYTUCJA OBOWIĄZANA

Data wypełnienia formularza zobowiązany

czy jest to aktualizacja danych?

TAK NIE*

Dane identyfikacyjne instytucji

nazwa instytucji

numer NIP

numer REGON

Kraj

Województwo

Powiat

Gmina

Kod pocztowy

Miejscowość

Ulica

Nr domu

Nr lokalu

Adres siedziby

Rodzaj instytucji obowiązanej*

- Bank, oddział banku zagranicznego
- Dom maklerski lub inny podmiot nie będący bankiem prowadzący działalność maklerską
- Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych
- Podmiot prowadzący działalność w zakresie gier losowych, zakładów wzajemnych i gier na automatach
- Zakład ubezpieczeń, główny oddział zagranicznego zakładu ubezpieczeń
- Towarzystwo funduszy inwestycyjnych lub fundusz inwestycyjny
- Spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa
- Poczta Polska
- Notariusz
- Rezydent prowadzący działalność kantorową
- Dom aukcyjny
- Antykwarjat
- Przedsiębiorstwo prowadzące działalność leasingową lub factoringową
- Zakłady prowadzące działalność w zakresie obrotu metalami i kamieniami szlachetnymi i półszlachetnymi
- Przedsiębiorca prowadzący działalność w zakresie pożyczek pod zastaw (lombard)
- Przedsiębiorca prowadzący działalność w zakresie sprzedaży komisowej
- Przedsiębiorca pośredniczący w obrocie nieruchomościami

Dane identyfikacyjne osób odpowiedzialnych za przekazywanie informacji do GIIF

imię 1

nazwisko 1

Stanowisko 1

telefon 1

nr. kierunkowym

faksa 1

z nr. kierunkowym

telefon komórkowy 1

e-mail 1

imię 2

nazwisko 2

Stanowisko 2

telefon 2

nr. kierunkowym

faksa 2

z nr. kierunkowym

telefon komórkowy 2

e-mail 2

Uwagi

Podpisy osoby upoważnionej

1.

2.

Jeżeli instytucja posiada jednostki organizacyjne to należy zaznaczyć pole i wypełnić tabelę na następnej stronie.

* zaznaczyć właściwy kwadrat